

מדיניות כללית

מאת: סמי סמוחה

במסגרת פרויקט השסע-היהודי-ערבי קיים המכון הישראלי לדמוקרטיה סדרה בת 17 מפגשים בין אישים יהודים וערבים מהאקדמיה ומהפוליטיקה. המפגש השני של הפרויקט עסק במשמעות ההגדרה של מדינת ישראל כ'מדינה יהודית ודמוקרטית'. שאלות היסוד בדיון היו: איזה מין דמוקרטיה היא ישראל? וכן - מהי משמעותה של ההגדרה 'יהודית' למדינה? נייר עמדה זה שימש כבסיס לדיון בנושא שבות ושיבה.

מעמדה של קבוצת מיעוט בחברה נקבע במידה רבה על ידי הסדרים מוסדיים כלל-חברתיים שנוצרו בנסיבות היסטוריות שאינן קשורות לקבוצה זו והם פועלים נגדה בלא כוונה מפורשת. הסדרים כאלה בדרך כלל מתפקדים בצורה מפלה או בדרך המקשה על בני המיעוט להתחרות על בסיס שווה ולהשיג את המגיע להם. תופעה זו, הידועה כאפליה מוסדית עקיפה, קשה לזיהוי ולשינוי, משום שלכאורה אין היא קשורה בשאלות הדו-קיום בין מיעוט לרוב וכלל איננה נתפסת כאפליה. עם זאת, פגיעותיה של האפליה המוסדית העקיפה חמורות, משום שבהיותן שזורות בעצם המבנה הלגיטימי של החברה, אין הן דורשות מבני קבוצת הרוב להפלות באופן אישי והן חלות על רוב בני קבוצת המיעוט. **שיפור ביחסי מיעוט-רוב מחייב ריכוך של גילויי האפליה המוסדית העקיפה.** ביטול גמור של אפליה מסוג זה איננו אפשרי משום שמשמעותו הוא שינוי עמוק של החברה עצמה ולפיכך הוא יעורר התנגדות עזה.

האפליות המוסדיות העקיפות נובעות מליקויים בדמוקרטיה, מפגיעה של כלכלת השוק הקפיטליסטית ומחולשות של מדינת הרווחה בישראל. הן פוגעות בשכבות החלשות, אך באופן מיוחד בערביי ישראל, שרובם מרוכזים ברבדים הנמוכים. **חיזוק הדמוקרטיה, ריסון כוחות השוק ושיפור שירותי הרווחה יתקנו את החברה הישראלית ויעזרו לאזרחי המדינה, ובמיוחד הם ייטיבו עם ערביי ישראל, שכן הם פגיעים ביותר בתור קבוצה.**

בישראל יש אפליות מוסדיות עקיפות המחייבות תיקון. להלן כמה מהן ודרכים לפתרונן:

1. **היעדר חוקה או חוקי יסוד להגנה מקיפה על זכויות האדם והאזרח** פוגע בכלל אזרחי המדינה, ובאופן מיוחד בבני המיעוט הערבי, הפגיעים יותר. כל תוספת הגנה חוקתית על זכויות האדם והאזרח בישראל תיטיב עם ערביי ישראל. היא תבטיח, בין השאר, את הזכות של כל אזרח לגור בכל מקום, לרכוש או לחכור אדמה בכל מקום, להקים עמותה, להפגין, ללמוד בכל מוסד, להיכנס לכל מועדון ואתר בילוי ועוד.
2. **היעדר חוק מיוחד נגד גזענות** על כל גילוייה פוגע בקבוצות אוכלוסייה רבות, לרבות חרדים ועולים, אך באופן מיוחד בערבים. חקיקת חוק נגד גזענות תגן על ערביי ישראל ועל קבוצות פגיעות אחרות.
3. **היעדר אוטונומיה של השלטון המקומי** פוגע באפשרויות הניהול העצמי של כל הקהילות המקומיות בישראל, אך באופן מיוחד בערבים, שפיקוח השלטון עליהם הוא ההדוק ביותר. היעדר אוטונומיה הוא מורשת מהמנדט הבריטי, וישראל שמרה עליה. חוקי עזר,

תקציבים, מינויים מרכזיים של עובדים והחלטות חשובות אחרות של הרשויות המקומיות מחייבים אישור של השלטון המרכזי, והדבר שולל מהן עצמאות ואחריות. חקיקת חוק אוטונומיה להרחבת סמכויותיהן של הרשויות המקומיות תעניק לערביי ישראל יותר כוח, השפעה ואחריות.

4. יצירת התנאים למימוש האפשרות החוקית ש**קהילת בית הספר תקבע רבע מתכנית הלימודים** תאפשר לערביי ישראל להגביר את הניהול העצמי ואת כוח ההשפעה על חלק מתוכני החינוך.

5. יצירת נורמה שתעוגן בחוק ל**שוויון ברמת הפיתוח של כל האזורים במדינה** תחייב השקעות נוספות בפריפריה, שבה מרוכזים ערביי ישראל. היום מדיניות היישובים המועדפים של כל ממשלות ישראל נקבעת משיקולים פוליטיים ואיננה מחויבת בחוק לשוויון בין אזורים.

6. הרחבה של **אחריות המדינה למתן שירותי רווחה ועיגון הזכויות החברתיות בחוק יסוד** יתרמו למעמדם של אזרחי המדינה ולרווחתם, ובאופן מיוחד הם ייטיבו עם ערביי ישראל, שרובם נמנים עם הרבדים החלשים בחברה.

7. יש להפוך את ההגנה מפני פגעי הגלובליזציה הכלכלית – ובכללם סגירת מפעלים, מאבק בשימוש בעבודה זולה ואי-מתן הכשרה טכנולוגית נאותה – ליעד מרכזי של הממשלה, שכן שינוי זה ייטיב עם קבוצות האוכלוסייה הלא מבוססות, ובאופן מיוחד עם ערביי ישראל, שרובם מרוכזים במעמד העובדים ובשכבות הנמוכות.

8. שינויים בקריטריונים של ההקצבות הייחודיות יאפשרו חלוקה שוויונית יותר של הכספים הציבוריים האלה, וחלוקה כזו תיטיב עם ערביי ישראל.